

RECENZJE

Filip Kubiaczyk, *Między wojną a dyplomacją. Ferdynand Katolicki i polityka zagraniczna Hiszpanii w latach 1492-1516*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas. Kraków 2010 ss. 419.

Problematyka poszerzania obrazu geograficznego świata zawsze była fascynującym pragnieniem człowieka. Podejmował on te przedsięwzięcia bardzo często z narażeniem zdrowia i życia. Nie mniej zawsze istniała w tym względzie także mocno dostrzegana rywalizacja. Motywowana ona była nie tylko zabieganiem o pierwszeństwo w odkryciu, co jeszcze częściej motywami politycznymi i ekonomicznymi. Te czynniki niekiedy zdają się być decydujące, m.in. aby przygotować i pokryć koszty wyprawy, czy w pewnym sensie współcześni sponsorzy.

W znacznym stopniu podobnie elementy faktograficzne należy dostrzec w wydarzeniach wokół roku 1492, tak przed jak i przede wszystkim po tej dacie. Oczywiście nie należy jej przypisywać jakichś cech wręcz magicznych, co też się spotyka niekiedy w literaturze przedmiotu, a nie tylko w beletrystyce. Chodzi bardziej o pewien fenomen szeroko pojętej kultury, która ostatecznie obejmuje wszystkie przejawy życia człowieka, tak osobowe – jednostkowe jak i społeczne – komunijne.

Nie ulega wątpliwości, iż wokół tej daty w szczególny sposób wpisuje się Hiszpania, ale zawsze widziana w szerokich kontekstach ówczesnej Europy, i nie tylko. Zatem wydaje się całkowicie uzasadnionym, iż podejmowane są w tej materii, wręcz niekończące się badania i dyskusje, polemiki i nowe hipotezy. Istnieje tutaj bowiem nadal wyjątkowo szerokie pole badawcze i interpretacyjne.

Autor prezentowanej książki jest pracownikiem naukowym w Instytucie Kultury Europejskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz sekretarzem periodyku „*Studia Europaea Gnesnensia*”. Obok krajowych, odbył studia także w Hiszpanii, korzystając z różnych stypendiów naukowych (m.in. Socrates). Jest autorem licznych prac wokół problematyki stosunków międzynarodowych, ze szczególnym uwzględnieniem Hiszpanii, jej polityki zagranicznej, dyplomacji i kultury.

Książkę otwiera dedykacja dla rodziców (s. 3), motto z Niccolo Machiavellego (s. 5), wykaz używanych skrótów (s. 6) oraz mapa – kierunki aktywności międzynarodowej monarchii kastylijsko-ara-gońskiej w latach 1492-1516 (s. 7).

W zasadniczy korpus treściowy rozprawy wprowadza akademicki wstęp (s. 9-19). Następnie całe studium podzielono na trzy obszerne rozdziały, a z kolei każdy z nich na cztery punkty czy paragrafy.

Rozdział pierwszy opatrzono tytułem: „Nowożytna polityka na Półwyspie Iberyjskim albo prefiguracja Machiavallego” (s. 21-114). „Nowy książę”: Ferdynand Katolicki i katechizm nowożytnej polityki, W kierunku Kastylii: heroiczne dzieciństwo i polityczny spadek, Monarchia kastylijsko-ara-gońska czy Hiszpania? Geopolityka i historia: aragoński model polityki zagranicznej

„Morze Śródziemne czy Atlantyk? Historyczne dziedzictwo i nowe horyzonty” to tytuł drugiego rozdziału prezentowanego studium (s. 115-246). Siła tradycji: u źródeł polityki włoskiej Ferdynanda Katolickiego, Ukryta strategia? Ferdynand Katolicki wobec Afryki śródziemnomorskiej, Afryka atlantycka i spory z Portugalią o zasięg ekspansji zamorskiej, Krzysztof Kolumb i polityka amerykańska Ferdynanda Katolickiego

Ostatni rozdział zatytułowano: „Rywalizacja z monarchią Walezjuszy: w poszukiwaniu pokoju i równowagi europejskiej” (s. 247-369). Hiszpania i Francja w zwierciadle włoskim, Pod znakiem Blois: dyplomatyczne gry z Filipem Pięknym, W przymierzu z papieżem o *status quo* w Italii i w Europie, Kontynuacja czy zmiana? Polityczne implikacje testamentu Ferdynanda Katolickiego.

Treściowo książkę zamyka zakończenie (s. 371-375)

Całość zamyka bibliografia podzielona na trzy bloki: 1. Źródła i dokumenty; 2. Kroniki i inne relacje z epoki; 3. Monografie i artykuły (s. 377-395). Z kolei dodano indeks nazwisk (s. 397-408), indeks geograficzny (s. 409-417) oraz spis treści (s. 419).

Oto monumentalne opracowanie, którego zawartość treściową stara się symbolicznie wyrazić jego tytuł: *Miedzy wojna a dyplomacją*, a jednocześnie znacznej precyzacji dodaje podtytuł: *Ferdynand Katolicki i polityka zagraniczna Hiszpanii w latach 1492–1516*. To interesujący zabieg precyzacyjny tematyki studium. Czy jednak sformułowania te broni i tłumaczy w pełni zaproponowana treść?

We wstępie aż dwukrotnie autor stara się nakreślić plany badawcze, rozwijając w kolejnych odśłonach dalsze elementy swojej koncepcji i oczekiwań badawczych. Oto wydaje się pierwsza z proponowanych odśłon: „Poza wypełnieniem istotnej luki historiograficznej jej autor postawił sobie dodatkowe zadanie. Uznał za konieczne odejście od dominującego w historiografii – nie tylko hiszpańskiej – zwyczaju analizowania monarchii Królów Katolickich z perspektywy kastylijskiej. Przyjęta w rozprawie perspektywa aragońska ma służyć, w przekonaniu autora, obaleniu mitów i stereotypów, jakie na temat monarchii Królów Katolickich, a zwłaszcza ich polityki zagranicznej, dominują w literaturze przedmiotu. Z lektury wszystkich znanych autorowi opracowań na ten temat wynika, że w żadnym z nich nie zastosowano takiej perspektywy badawczej” (s. 10).

Dla jasności obrazu warto przytoczyć także dalszą odślonę wyrażoną na kolejnych stronach wstępu: „Zasadniczym celem niniejszej monografii jest rekonstrukcja głównych założeń i kierunków polityki zagranicznej Ferdynanda Katolickiego. Analiza rozległej literatury i dostępnej bazy źródłowej pozwoliła oprzeć nasze rozważania na dwóch hipotezach badawczych. Po pierwsze, przyjęliśmy, że tym, który w latach 1492–1516 praktycznie samodzielnie prowadził politykę zagraniczną Hiszpanii, był Ferdynand Katolicki. Po drugie, reprezentujemy pogląd, że istotę koncepcji polityki zagranicznej Ferdynanda Katolickiego wyraża jego koncepcja śródziemnomorska, wobec której pozostałe komponenty polityki zagranicznej, polityka afrykańska i polityka europejska, pozostają w funkcjonalnej zależności” (s. 13).

Na pewno stawianie różnych hipotez badawczych jest jednym z możliwych i wielokrotnie słusznych założeń podjętych badań. Wydaje się jednak, że w jakimś stopniu formułowane są już tutaj, u progu podjętych badań daleko idące wnioski badawcze. Chyba wskazywanie na dotychczasowe „mity i stereotypy” u innych, może okazać się także prawdą, iż sam autor rozprawy być może uległ takim samym wskazaniom w wielu partiach prezentowanej książki. W kontekście formułowanych radykalnych przeciwstawień naukowych, czy zawsze mają one do końca właśnie taki charakter, łatwo samemu wpaść w nowe mity i stereotypy.

Interesującym zabiegiem badawczy, a może tylko sugestią jest próba wskazania na nurt aragoński w polityce Królów Katolickich.

Autor wydobyl i zgromadził czasem drobiazgowo treści źródłowe, a jeszcze więcej bibliograficzne, które mają mu w przedstawieniu tego nurtu pomóc. Jest to godne szacunku dość swobodne poruszanie się w kręgu literatury hiszpańskojęzycznej. Czy jednak autor je poprawnie dobiera i zestawia, a wreszcie czy stara się naukowo interpretować, gdyż czasem można odnieść wrażenie, iż raczej często ustawia pod postawione tezy? Trzeba jednak być dalekim od wyciągania tylko takich negatywnych wniosków oceniających prezentowane studium.

W całości rozprawy F. Kubiaczyka wydaje się, że nawet na takim tle jak to stara się formułować autor, i tak Izabela Katolicka ma swoje niezastąpione miejsce, oczywiście przy swym mężu Ferdynandzie Katolickim. Jej roli jako niezwyklej królowej, na tym etapie dziejów Hiszpanii, nikt nie odbierze, więcej nie jest w stanie tego uczynić w przyszłości, co więcej można z całą odpowiedzialnością stwierdzić, że to potwierdza sam Ferdynand Katolicki i późniejsze dzieje Hiszpanii.

Trudno nie odnieść czasem wrażenia jakby spotykało się w książce pewne przejawy antyfeminizmu, chyba podświadome i z pewnością nie zamierzone. To dziwna współczesna metoda patrzenia na kobiety, jakże daleka od naukowego obiektywizmu. Co więcej, idąc być może po tej linii, czy przypadkiem autor nie chce tą pracą wpisać się także w szerokie działania różnych środowisk w związku z rozpoczętym procesem beatyfikacyjnym Izabeli? Niezależnie od jakichkolwiek przesłanek Izabela Katolicka chyba zasługuje na większy szacunek badawczy, od nas Europejczyków, chyba nie tylko, co nie jest jednocześnie oczekiwaniem braku obiektywizmu badawczego i słusznej krytyki. To zaś jest bez wątpienia jednym z podstawowych obowiązków badawczych.

Uznanie budzi znaczące bogactwo wykorzystanych źródeł i pozycji bibliograficznych, zwłaszcza hiszpańskojęzycznych. To wręcz imponująca propozycja, którą zresztą autor generalnie wykorzystuje twórczo. Oczywiście, zawsze każdy dobór źródeł czy literatury jest ostatecznie subiektywną decyzją autora. Nie mniej pytanie budzi wykorzystanie prac w innych językach, a jest ich także bardzo wiele. Można przykładowo przywołać brak odniesienia do wręcz sztandarowych opracowań, które także ukazały się już w polskich przekładach, np. Charles C. Mann, *1491. Ameryka przed Kolumbem*, Poznań 2007; Manuel Rosa, *Kolumb. Historia nieznaną*, Po-

znań 2012; Charles C. Mann, *1493. Świat po Kolumbie*, Poznań 2012. Oczywiście ich wartość badawczą można różnie oceniać, nawet bardzo krytycznie, ale trudno do nich się nie odnieść.

Szkoda, że w studium nie sięgnięto szerzej do polskich autorów np. M. Żywczyński, *Szkice z dziejów radykalizmu chrześcijańskiego*, Warszawa 1976; W. Buchner, *Wojna i konkwista. Hiszpańska myśl polityczna Złotego Wieku*, Kraków 2007. Z obcych prac odnotowano artykuł znanego filozofa meksykańskiego L. Zea, ale brak odniesienia do jego wręcz fundamentalnego dzieła: *Filozofia dziejów Ameryki*, Warszawa 1993. To ono nadal kształtuje ideowo wielu badaczy Ameryki Łacińskiej, choć ma w sobie wiele ideowych treści i czasów m.in. słynnej teologii wyzwolenia i innych ideologii.

Cenną pomocą w każdej pracy historycznej są zamieszczone indeksy, nazwisk i geograficzny. W gąszczu danych jest to znacząca pomoc i za to należy wyrazić wdzięczność autorowi. Natomiast we wspomnianej bibliografii oraz we wskazaniach w przypisach napotkać można braki i nieścisłości (s. 202-203, 382, 387). Wydaje się, że cennym dodatkiem dla tego dzieła byłaby choćby schematyczna chronologia tego okresu. Szkoda, że nie wskazano na oryginał ryciny zamieszczonej na okładce.

Interesujące studium poznańskiego uczonego niesie w sobie dużą dynamikę badawczą i w pewnym sensie swoisty zapał badawczy. Ta pasja jest godna wskazania, bo to chyba prognostyk ku przyszłości. Wydaje się, że słuszne jest poszukiwanie należnego miejsca opcji politycznej sięgającej do nurtu aragońskiego w Hiszpanii przełomu XV i XVI wieku. Jest to ważnym uzupełnieniem i dopowiedzeniem do obrazu całokształtu wizji ówczesnej polityki Królów Katolickich. Ich uzupełnianie, a nie totalna przebudowa wydaje się jednak bardziej obiektywnym spojrzeniem i bliższym prawdzie historycznej. Sugerowanie jakby pewnych antagonizmów, nawet daleko uwikłanych strukturalnie, wydaje się zupełnie dalekim od prawdy historycznej. Królowie Katolicy, tak Ferdynand jak i Izabela, potrafili bowiem stać się ważnym wspólnym zwornikiem, mimo pewnych ukierunkowań politycznych, tak w sensie samych idei, jak i pewnych preferencji ukierunkowań geograficznych.

Królowie Katolicy, tak stosunkowo często nazywani w historiografii nie tylko hiszpańskiej, ale i europejskiej oraz wręcz światowej, są klasycznym przykładem pary królewskiej zaangażowanej

politycznie w dzieje rodzenia się nowej Hiszpanii, czy może nawet pierwszej Hiszpanii. Oni przede wszystkim byli córką i synem tej ziemi dla której byli właśnie razem królami, choć w zaraniu swej więzi reprezentowali różne rejony, ziemie i księstwa. Ich współbrzmienie w niczym nie pomniejsza ich osobowych cech, które były wyjątkowe oraz bogate w przestrzeni odpowiedzialności politycznej. Każdy z nich niesie swe korzenie aragońskie czy kastylijskie, i dobrze, że tego nie ukrywają. Czy to nie było m.in. ich wielkie bogactwo twórcze. To jest dobra przesłanka dla dostrzeganej harmonii. Są oni oczywiście także przykładem różnego rozeznawania złożonych realiów politycznych, w swych proweniencjach, ale jednocześnie wspólnego reagowania na nie w zatroskaniu o koronę Hiszpanii, która dojdzie do rozkwitu właśnie dzięki nim jako Królom Katolickim.

Bp Andrzej F. Dziuba